

Repertoriul jurisprudenței

CONCLUZIILE AVOCATULUI GENERAL
DOMNUL MACIEJ SZPUNAR
prezentate la 14 martie 2024¹

Cauza C-86/23

E.N.I.,

Y.K.I.

împotriva

HUK-COBURG-Allgemeine Versicherung AG

[cerere de decizie preliminară formulată de Varhoven kasatsionen sad (Curtea Supremă de Casație, Bulgaria)]

„Trimitere preliminară – Cooperare judiciară în materie civilă – Legea aplicabilă obligațiilor necontractuale – Regulamentul (CE) nr. 864/2007 – Dispoziții imperative derogatorii – Asigurarea de răspundere civilă auto – Accident rutier – Drepturi la despăgubire recunoscute membrilor de familie ai defunctului – Principiul echității în vederea reparării prejudiciului moral – Criterii de apreciere”

I. Introducere

1. Prezenta cerere de decizie preliminară formulată de Varhoven kasatsionen sad (Curtea Supremă de Casație, Bulgaria) ridică problema legii aplicabile unei cereri de despăgubire îndreptate de particulari, resortisanți bulgari, în temeiul asigurării obligatorii de răspundere civilă auto, împotriva unei societăți de asigurări pentru prejudiciul moral cauzat de decesul fiicei lor într-un accident rutier care a avut loc în Germania.

2. Această chestiune este legată de problema clasică a „normelor de aplicare imediată” și prezintă un dublu interes din punctul de vedere al dezvoltării dreptului internațional privat al Uniunii. Ea oferă Curții ocazia, pe de o parte, de a preciza limitele noțiunii de „dispoziții imperative derogatorii”, în sensul articolului 16 din Regulamentul (CE) nr. 864/2007², și, pe de altă parte, de a stabili criteriile ce permit calificarea normelor care protejează drepturile și libertățile individuale drept „dispoziții imperative derogatorii” în sensul articolului menționat, acest din urmă aspect suscitând astăzi dezbateri intense în doctrină.

¹ Limba originală: franceza.

² Regulamentul Parlamentului European și al Consiliului din 11 iulie 2007 privind legea aplicabilă obligațiilor necontractuale (Roma II) (JO 2007, L 199, p. 40, denumit în continuare „Regulamentul Roma II”).

II. Cadrul juridic

A. *Dreptul Uniunii*

1. *Regulamentul Roma II*

3. Articolul 4 din Regulamentul Roma II, care este intitulat „Norma generală”, prevede la alineatul (1):

„Cu excepția dispozițiilor contrare din cadrul prezentului regulament, legea aplicabilă obligațiilor necontractuale care decurg dintr-o faptă ilicită este legea țării în care s-a produs prejudiciul, indiferent în ce țară are loc faptul cauzator de prejudicii și indiferent de țara sau țările în care se manifestă efectele indirecte ale respectivului fapt.”

4. Articolul 16 din acest regulament, intitulat „Dispoziții imperative derogatorii”, prevede:

„Nicio dispoziție din prezentul regulament nu restrânge aplicarea normelor imperative din legea instanței competente, indiferent de legea aplicabilă celorlalte obligații necontractuale.”

2. *Regulamentul (CE) nr. 593/2008*

5. Articolul 9 din Regulamentul nr. 593/2008³, intitulat „Norme de aplicare imediată”, prevede la alineatele (1) și (2) ale acestuia:

„(1) Normele de aplicare imediată sunt norme a căror respectare este privită drept esențială de către o anumită țară pentru salvagardarea intereselor sale publice, precum organizarea politică, socială sau economică, în asemenea măsură, încât aceste norme sunt aplicabile oricărei situații care intră în domeniul lor de aplicare, indiferent de legea aplicabilă contractului în temeiul prezentului regulament.

(2) Prezentul regulament nu restrânge aplicarea normelor de aplicare imediată din legea instanței sesizate.”

B. *Dreptul bulgar*

6. Răspunderea delictuală în dreptul bulgar este reglementată de dispozițiile articolelor 45-54 din zakon za zadalzheniyata i dogovorite (Legea contractelor și obligațiilor)⁴ (denumită în continuare „ZZD”).

7. Articolul 45 din ZZD prevede:

„(1) Orice persoană are obligația de a repara prejudiciile cauzate altei persoane.

(2) În toate cazurile de fapte delictuale, culpa este prezumată până la proba contrară.”

³ Regulamentul Parlamentului European și al Consiliului din 17 iunie 2008 privind legea aplicabilă obligațiilor contractuale (Roma I) (JO 2008, L 177, p. 6, denumit în continuare „Regulamentul Roma I”).

⁴ DV nr. 275 din 22 noiembrie 1950.

8. Articolul 52 din ZZD prevede:

„Instanța stabilește în echitate despăgubirea pentru prejudiciul moral.”

C. Dreptul german

9. Sub titlul „Prejudiciul moral”, articolul 253 din Bürgerliches Gesetzbuch (Codul civil german), (denumit în continuare „BGB”), în versiunea aplicabilă litigiului principal, are următorul cuprins:

„(1) Nu este posibil să se solicite o reparație în bani pentru o daună nepatrimonială decât în cazurile prevăzute de lege.

(2) În cazul în care trebuie plătite daune interese pentru o vătămare corporală ori pentru o atingere adusă sănătății, libertății sau autodeterminării sexuale, se poate solicita și o reparație echitabilă în bani pentru dauna nepatrimonială.”

10. Articolul 823 din BGB, intitulat „Obligația de reparare a prejudiciului”, prevede la alineatul (1):

„Cel care, cu intenție sau din culpă, aduce atingere în mod ilicit vieții, corpului, sănătății, libertății, proprietății sau oricărui alt drept al altuia este obligat să repare prejudiciul care rezultă din aceasta.”

11. Sub titlul „Dreptul la acțiune directă”, articolul 115 din Gesetz über den Versicherungsvertrag (Legea privind contractul de asigurare) din 23 noiembrie 2007⁵, în versiunea aplicabilă litigiului principal, prevede la alineatul (1):

„Terțul își poate valorifica dreptul la despăgubire și împotriva asigurătorului,

1. în cazul asigurării de răspundere civilă care are ca obiect executarea unei obligații de asigurare ce rezultă din Legea privind asigurarea obligatorie [...]

[...]

Dreptul decurge din obligațiile asigurătorului care rezultă din raportul de asigurare și, în lipsa unei obligații, din articolul 117 alineatele (1)-(4). Asigurătorul trebuie să plătească despăgubirea în bani. Asigurătorul și asiguratul care are obligația de a repara prejudiciul răspund în solidar.”

III. Situația de fapt din litigiul principal, întrebarea preliminară și procedura în fața Curții

12. La 27 iulie 2014, fiica lui E.N.I. și a lui Y.K.I., reclamantii din litigiul principal, resortisanți bulgari, a decedat într-un accident rutier produs în Germania. Autorul accidentului avea o asigurare de răspundere civilă obligatorie la HUK-COBURG-Allgemeine Versicherung AG (denumită în continuare „HUK-COBURG”), o societate de asigurări cu sediul în Germania.

⁵ BGBl. 2007 I, p. 2631.

13. La 25 iulie 2017, reclamantii din litigiul principal au introdus o acțiune împotriva HUK-COBURG la Sofiyski gradski sad (Tribunalul Orașului Sofia, Bulgaria) pentru plata a 250 000 de leve bulgărești (BGN) (aproximativ 125 000 de euro) pentru fiecare dintre ei, cu titlu de despăgubire pentru prejudiciul moral suferit din cauza decesului fiicei lor.

14. La 27 septembrie 2017, HUK-COBURG a plătit fiecăruia dintre părinți suma de 2 500 de euro cu titlu de reparare a prejudiciului cauzat prin decesul fiicei lor.

15. Prin hotărârea din 23 decembrie 2019, Sofiyski gradski sad (Tribunalul Orașului Sofia) a admis în parte cererea, acordând fiecăruia dintre părinți o despăgubire în cuantum de 100 000 BGN (aproximativ 50 000 de euro), din care a fost dedusă suma de 2 500 de euro plătită deja de asigurător.

16. Această instanță a constatat că dreptul aplicabil era dreptul german al răspunderii civile, care ar prevedea repararea prejudiciului moral suferit de victime indirecte precum reclamantii din litigiul principal numai în situații excepționale, și anume atunci când durerea și suferința au determinat o atingere adusă sănătății victimei indirecte. Această instanță a apreciat că durerea și suferința suportate de părinți trebuiau să dea naștere unei despăgubiri, în special ca urmare a șocului emoțional grav, care ar fi condus la o reacție de stres acut, și pentru că, timp de aproximativ un an după decesul fiicei lor, au suferit depresii, anxietate, tensiune, instabilitate emoțională, tulburări ale somnului, inapetență și înstrăinare emoțională. Pentru a motiva suma acordată, Sofiyski gradski sad (Tribunalul Orașului Sofia) a arătat că exista un principiu al reparării echitabile a prejudiciului moral atât în dreptul bulgar, în temeiul articolului 52 din ZZD, cât și în dreptul german, în temeiul articolului 253 alineatul (2) din BGB. Cu toate acestea, criteriile pentru determinarea despăgubirii nu ar fi stabilite de aceste legi naționale, ci ar decurge din jurisprudența fiecăreia dintre cele două țări.

17. Sofiyski Apelativen sad (Curtea de Apel din Sofia, Bulgaria) a anulat hotărârea instanței de prim grad de jurisdicție. Această curte a respins acțiunea părinților în totalitate, apreciind că nu au demonstrat că durerea și suferința determinaseră afectarea patologică a sănătății lor, ceea ce, în temeiul dreptului german aplicabil, ar constitui o condiție pentru repararea unui prejudiciu moral. În plus, ea a considerat neîntemeiat argumentul lor potrivit căruia trebuia să se aplice articolul 52 din ZZD, în conformitate cu articolul 16 din Regulamentul Roma II, iar nu dreptul german desemnat în temeiul articolului 4 alineatul (1) din acest regulament. În opinia sa, sumele deja plătite de HUK-COBURG nu ar constitui o recunoaștere de către asigurător a pretențiilor părinților. Părinții nu ar avea dreptul la această sumă care, dat fiind cuantumul său, ar corespunde unei „despăgubiri reduse” pentru prejudiciul moral prevăzute la articolul 253 alineatul (2) din BGB.

18. Părinții au formulat recurs împotriva acestei hotărâri la Varhoven kasatsionen sad (Curtea Supremă de Casație), instanța de trimitere.

19. Această instanță observă, mai întâi, că reglementarea germană aplicabilă în speță în temeiul articolului 4 din Regulamentul Roma II, și anume articolul 253 alineatul (2) și articolul 823 alineatul (1) din BGB, coroborate cu articolul 115 alineatul (1) primul paragraf punctul 1 din Legea privind contractele de asigurare, este identică cu cea în discuție în cauza în care s-a pronunțat Hotărârea HUK-COBURG-Allgemeine Versicherung⁶, ce privea același accident de circulație precum cel în discuție în speță.

⁶ Hotărârea din 15 decembrie 2022 (C-577/21, denumită în continuare „Hotărârea HUK-COBURG I”, EU:C:2022:992).

20. În continuare, Varhoven kasatsionen sad (Curtea Supremă de Casație) arată că, în această hotărâre, Curtea a considerat, pe de o parte, că reglementarea germană în discuție ținea de dreptul național material privind răspunderea civilă, la care face trimitere Directiva (UE) 2009/103⁷, și prevedea un criteriu obiectiv care permite identificarea prejudiciului moral ce poate determina despăgubirea unui membru de familie apropiat al victimei unui accident rutier. Pe de altă parte, Curtea a considerat că Directiva 2009/103 nu se opunea unei reglementări naționale care stabilește criterii obligatorii pentru determinarea prejudiciilor morale ce pot fi reparate.

21. În sfârșit, instanța de trimitere precizează că, contrar reglementării germane în discuție în speță, care subordonează dreptul la repararea prejudiciului moral îndeplinirii a trei condiții, și anume ca victima să fi suferit o atingere adusă propriei sănătăți, să fie un membru de familie apropiat al victimei directe și să existe o relație causală între fapta culpabilă săvârșită de persoana responsabilă de accident și această atingere, articolul 52 din ZZD prevede că repararea prejudiciului moral este stabilită de instanță în echitate. În opinia sa, din jurisprudența obligatorie a Varhoven sad (Curtea Supremă, Bulgaria) și a Varhoven kasatsionen sad (Curtea Supremă de Casație) rezultă că, în dreptul bulgar, toate durerile și suferințele sufletești rezultate din deces, pe care le încearcă părinții la moartea copilului lor ca urmare a unui accident rutier cauzat de o faptă ilicită, pot face obiectul unei despăgubiri, fără să fie necesar ca prejudiciul să fi cauzat indirect o daună patologică pentru sănătatea victimei. Aceasta arată că cuantumul daunelor interese depinde de împrejurările specifice ale cauzei, despăgubirea obișnuită pentru prejudiciul moral acordată unui părinte pentru decesul unui copil într-un accident rutier produs în anul 2014 fiind de aproximativ 120 000 BGN (aproximativ 61 000 de euro), în timp ce în temeiul dreptului german ar fi de aproximativ 5 000 de euro. În opinia sa, presupunând că plângerea părinților trebuie admisă și au făcut dovada unei daune patologice, suma maximă care ar trebui plătită ar fi de 5 000 de euro.

22. Instanța de trimitere, făcând referire la Hotărârea Da Silva Martins⁸ în care Curtea a considerat că o instanță națională trebuie să stabilească, pe baza unei analize detaliate, dacă o dispoziție națională are o asemenea importanță în ordinea juridică națională, încât justifică îndepărtarea de legea aplicabilă desemnată în temeiul articolului 4 din Regulamentul Roma II, ridică problema dacă articolul 52 din ZZD poate fi considerat o asemenea dispoziție, pentru motivul că principiul echității este un principiu fundamental al dreptului bulgar și face parte din ordinea publică a statului. Ea arată că jurisprudența națională este divergentă cu privire la acest aspect.

23. În aceste condiții, Varhoven kasatsionen sad (Curtea Supremă de Casație), prin decizia din 7 februarie 2023, primită de Curte la 15 februarie 2023, a hotărât să suspende judecarea cauzei și să adreseze Curții următoarea întrebare preliminară:

„Articolul 16 din [Regulamentul Roma II] trebuie interpretat în sensul că o dispoziție din dreptul național, precum cea în discuție în procedura principală, care prevede aplicarea unui principiu fundamental al dreptului statului membru, precum principiul echității, pentru stabilirea despăgubirii pentru prejudicii morale în situația în care din cauza unei fapte ilicite s-a produs decesul unor persoane apropiate, poate fi considerată dispoziție imperativă derogatorie în sensul acestui articol?”

⁷ Directiva Parlamentului European și a Consiliului din 16 septembrie 2009 privind asigurarea de răspundere civilă auto și controlul obligației de asigurare a acestei răspunderi (JO 2009, L 263, p. 11).

⁸ Hotărârea din 31 ianuarie 2019 (C-149/18, denumită în continuare „Hotărârea Da Silva Martins”, EU:C:2019:84).

24. Pârâta din litigiul principal, guvernele ceh și german, precum și Comisia Europeană au depus observații scrise în fața Curții. Curtea a decis să nu organizeze o ședință de audiere a pledoariilor în prezenta cauză.

IV. Analiză

A. *Observații introductive*

25. Înainte de a examina problema juridică ridicată de întrebarea preliminară, considerăm că este pertinent să formulăm următoarele precizări și considerații cu privire la contextul în care se înscrie prezenta cauză. Amintim totuși că, potrivit unei jurisprudențe constante, numai instanța de trimitere este competentă să constate și să aprecieze situația de fapt din litigiul cu care este sesizată⁹.

26. În ceea ce privește, în primul rând, caracteristicile prezentei cauze, din decizia de trimitere reiese că acțiunea introdusă de reclamantii din litigiul principal împotriva HUK-COBURG prin care se solicită despăgubirea, în temeiul asigurării obligatorii de răspundere civilă auto, pentru prejudiciul moral pe care l-au suferit în urma decesului fiicei lor cauzat de un accident rutier privește același accident rutier precum cel în discuție în cauza în care s-a pronunțat Hotărârea HUK-COBURG I.

27. În respectiva cauză, litigiul principal îi opunea pe cei doi copii ai aceleiași victime directe precum cea în cauză în speță, pe de o parte, și HUK-COBURG, pe de altă parte, în legătură cu repararea de către aceasta din urmă, în temeiul asigurării obligatorii de răspundere civilă auto, a prejudiciului moral pe care l-au suferit ca urmare a decesului mamei lor. Acțiunea fusese introdusă de acești copii, reprezentați de tatăl lor¹⁰. Legislația germană aplicabilă (*lex causae*) în respectiva cauză în temeiul articolului 4 din Regulamentul Roma II era, precum în speță, articolul 253 alineatul (2) și articolul 823 alineatul (1) din BGB coroborate cu articolul 115 alineatul (1) primul paragraf punctul 1 din Legea privind contractele de asigurare.

28. În ceea ce privește, în al doilea rând, legislația germană aplicabilă în temeiul articolului 4 din Regulamentul Roma II, din indicațiile furnizate de instanța de trimitere, care se referă la Hotărârea HUK-COBURG I, reiese că aceasta subordonează repararea prejudiciului moral suferit de victime indirecte ale unui accident rutier îndeplinirii a trei condiții¹¹. În ceea ce privește condiția legată de faptul că victima a suferit o atingere adusă propriei sănătăți, din această hotărâre reiese că, potrivit dreptului german, astfel cum a fost interpretat de Bundesgerichtshof (Curtea Federală de Justiție, Germania), atingerile de natură psihică pot fi considerate atingeri aduse sănătății numai dacă țin de o *patologie* și *depășesc atingerile aduse sănătății* la care persoanele în cauză sunt în general expuse în caz de deces sau de vătămare gravă a unui membru de familie apropiat¹².

⁹ A se vedea printre altele Hotărârea din 20 octombrie 2022, Ekofrukt (C-362/21, EU:C:2022:815, punctul 26 și jurisprudența citată).

¹⁰ Din cuprinsul punctelor 16-18 din Hotărârea HUK-COBURG I reiese că tatăl, care avea o asigurare de răspundere civilă obligatorie la HUK-COBURG, cauzase accidentul. Astfel, el și-a condus vehiculul în stare de ebrietate, în timp ce mama era instalată pe scaunul din dreapta față fără a purta centura de siguranță.

¹¹ A se vedea punctul 21 din prezentele concluzii.

¹² Hotărârea HUK-COBURG I (punctul 46). Legiuitorul german a eliminat această cerință prin articolul 844 alineatul (3) din BGB; a se vedea BGBl 2017 I, p. 2421.

29. Instanța de trimitere arată că legislația bulgară (*lex fori*) prevede în schimb că repararea prejudiciului moral este stabilită *de instanță în echitate*. Această instanță precizează că, în dreptul bulgar, toate durerile morale și suferințele suportate de părinți din cauza decesului copilului lor în urma unui accident rutier cauzat de o faptă ilicită pot face obiectul unei reparații, fără să fie necesar ca prejudiciul să fi determinat indirect o daună patologică pentru sănătatea victimei¹³.

30. În această privință, trebuie să se arate că instanța de trimitere pare să considere că, contrar legislației bulgare, legislația germană aplicabilă pentru a stabili repararea unui prejudiciu moral nu ar fi întemeiată pe principiul echității¹⁴. Deși nu este de competența Curții, în cadrul unei trimiteri preliminare, să se pronunțe cu privire la interpretarea dispozițiilor naționale și să hotărască dacă interpretarea dată acestora de instanța națională este corectă¹⁵, trebuie să se observe că, contrar celor arătate de HUK-COBURG și de Comisie, din articolul 253 alineatul (2) din BGB nu reiese că această dispoziție ar fi întemeiată pe principiul echității, ci prevede doar posibilitatea de a solicita „o despăgubire echitabilă”, aspect a cărui verificare este de competența instanței de trimitere¹⁶.

31. În speță, este totuși evident că aplicarea legislației germane în temeiul articolului 4 din Regulamentul Roma II ar conduce la un rezultat diferit în ceea ce privește cuantumul despăgubirii, din moment ce această legislație subordonează repararea prejudiciului moral condiției ca membrii de familie apropiați să fi suferit un prejudiciu adus sănătății lor¹⁷. Astfel, după cum reiese din decizia de trimitere, părinții victimei directe nu au demonstrat un asemenea prejudiciu și, în consecință, nu au avut dreptul la o asemenea reparație¹⁸.

32. În această privință, dorim să subliniem că este de la sine înțeles că simplul fapt că, prin aplicarea *lex fori*, se ajunge la o soluție diferită în ceea ce privește cuantumul despăgubirii de cea la care s-ar fi ajuns prin aplicarea *lex causae* nu este suficient pentru a concluziona că dispoziția bulgară în discuție poate fi calificată drept „dispoziție imperativă derogatorie”, în sensul articolului 16 din Regulamentul Roma II, sub rezerva ca aplicarea *lex causae* să fie compatibilă cu considerații legate de justiție. Cu alte cuvinte, în sine, această diferență – și anume faptul că cuantumul despăgubirii pentru prejudiciul suferit de părinți este mai redus pentru simplul fapt că fiica lor a decedat într-un accident produs în Germania, iar nu în Bulgaria – nu permite să se constate o asemenea calificare, cu excepția cazului în care această diferență decurge în special din protecția unui drept fundamental care justifică necesitatea de a aplica *lex fori*.

33. Pe de altă parte, observăm, după cum reiese din indicațiile instanței de trimitere, că jurisprudența instanțelor bulgare este divergentă cu privire la problema dacă articolul 52 din ZZD constituie o dispoziție imperativă derogatorie, în sensul articolului 16 din Regulamentul Roma II, conducând, în litigiul principal, la excluderea dreptului german. Vom reveni mai târziu asupra acestui aspect¹⁹.

¹³ A se vedea punctul 21 din prezentele concluzii.

¹⁴ A se vedea punctul 21 din prezentele concluzii.

¹⁵ A se vedea printre altele Hotărârea din 15 iunie 2023, Bank M. (Consecințele anulării contractului) (C-520/21, EU:C:2023:478, punctul 52).

¹⁶ Observăm de asemenea că din decizia de trimitere reiese că, în ceea ce privește motivarea sumei acordate în primă instanță, Sofiyski gradski sad (Tribunalul Orașului Sofia) indicase că exista un principiu al reparației echitabile a prejudiciului moral atât în dreptul bulgar, în temeiul articolului 52 din ZZD, cât și în dreptul german, în temeiul articolului 253 din BGB. A se vedea punctul 16 din prezentele concluzii.

¹⁷ A se vedea punctele 9 și 21 din prezentele concluzii.

¹⁸ A se vedea punctul 17 din prezentele concluzii.

¹⁹ A se vedea punctul 65 din prezentele concluzii.

34. Acestea fiind spuse, vom analiza acum întrebarea adresată de instanța de trimitere.

B. Cu privire la întrebarea preliminară

35. Prin intermediul întrebării unice, instanța de trimitere solicită în esență să se stabilească dacă o dispoziție de drept național care prevede drept criteriu pentru stabilirea reparării prejudiciului moral suferit de membrii de familie apropiați ai unei persoane decedate ca urmare a unui accident rutier aplicarea unui principiu fundamental al dreptului unui stat membru, precum principiul echității, poate fi considerată o dispoziție imperativă derogatorie în sensul articolului 16 din Regulamentul Roma II.

36. HUK-COBURG, guvernele ceh și german, precum și Comisia apreciază că răspunsul la întrebarea preliminară trebuie să fie negativ. HUK-COBURG arată printre altele că aplicarea unei dispoziții de drept național desemnate de Regulamentul Roma II poate fi înlăturată în temeiul articolului 16 din regulamentul menționat numai dacă această aplicare este vădit incompatibilă cu ordinea publică a instanței competente. Guvernul german susține că, în principiu, dreptul național care prevede că repararea prejudiciului moral se stabilește în echitate nu îndeplinește condițiile de aplicare a acestei dispoziții. La rândul său, guvernul ceh, care face trimitere la Hotărârea Da Silva Martins, arată că abordarea potrivit căreia o dispoziție de drept național ar putea fi considerată o dispoziție imperativă derogatorie, în sensul articolului 16 din Regulamentul Roma II, pentru simplul motiv că se întemeiază pe principii fundamentale ale dreptului respectiv sau se referă la acestea nu corespunde caracterului excepțional al dispozițiilor imperative derogatorii și constituie un mijloc facil de a eluda aplicarea legii desemnate în temeiul regulamentulului menționat. În ceea ce privește Comisia, aceasta arată că identificarea unei dispoziții imperative derogatorii, în sensul articolului 16 din regulamentul amintit, trebuie efectuată potrivit criteriilor stabilite de Curte, printre altele, în Hotărârile Unamar²⁰ și Da Silva Martins.

37. Pentru a răspunde în mod util la întrebarea preliminară, vom prezenta, în primul rând, câteva scurte considerații cu privire la corelarea articolului 4 cu articolul 16 din Regulamentul Roma II (secțiunea 1). Vom analiza, în al doilea rând, jurisprudența Curții referitoare la definiția noțiunii de „dispoziții imperative derogatorii”, în sensul articolului 16 din acest regulament (secțiunea 2), subliniind, în al treilea rând, importanța luării în considerare a unor legături suficient de strânse cu țara *lex fori* în aplicarea acestei dispoziții (secțiunea 3) înainte de a stabili, în al patrulea și ultimul rând, criteriile care permit calificarea normelor ce protejează drepturile și libertățile individuale drept „dispoziții imperative derogatorii”, în sensul dispoziției menționate (secțiunea 4).

1. Scurte considerații cu privire la corelarea articolului 4 cu articolul 16 din Regulamentul Roma II

38. Cu titlu introductiv, amintim că din considerentul (1) al acestuia reiese că Regulamentul Roma II contribuie la menținerea și dezvoltarea unui spațiu de libertate, securitate și justiție. În acest scop, regulamentul menționat prevede două norme privind conflictul de legi, și anume, pe

²⁰ Hotărârea din 17 octombrie 2013 (C-184/12, denumită în continuare „Hotărârea Unamar”, EU:C:2013:663).

de o parte, norma generală de legătură prevăzută la articolul 4 din acesta²¹, care figurează în capitolul II, intitulat „Faptele ilicite”, și, pe de altă parte, norma de introducere a autonomiei de voință prevăzută la articolul 14, care figurează în capitolul IV, intitulat „Libertatea de alegere”²². În ceea ce privește această primă dispoziție, subliniem că redactarea normei generale de legătură pe care o prevede a fost ghidată de cerințe de securitate juridică și de intenția de a realiza un compromis între interesele divergente ale părților²³. Vom reveni mai târziu asupra acestor obiective²⁴.

39. Articolul 16 din Regulamentul Roma II, intitulat „Dispoziții imperative derogatorii”, care face parte din capitolul V, intitulat „Dispoziții comune”, prevede că „[n]icio dispoziție din [acest] regulament nu restrânge aplicarea normelor imperative din legea instanței competente, indiferent de legea aplicabilă celorlalte obligații necontractuale”. Astfel, în timp ce articolul 4 din regulamentul menționat desemnează legea țării în care se produce prejudiciul (*lex loci damni*), articolul 16 din acesta prevede derogarea de la aplicarea legii desemnate de criteriul de legătură respectiv pentru aplicarea unei dispoziții imperative din legea instanței competente. Această derogare de la norma privind conflictul de legi are însă caracter excepțional, ceea ce implică faptul că aplicarea sa trebuie justificată în mod corespunzător, „[r]espectarea [acestei derogări fiind] necesară pentru protejarea organizării politice, sociale și economice”²⁵.

40. În acest cadru, chestiunea juridică ridicată de prezenta cauză este, așadar, aceea dacă este posibil să se înlăture legislația aplicabilă, în temeiul articolului 4 din Regulamentul Roma II, obligațiilor necontractuale care decurg dintr-o faptă ilicită pentru a aplica, în conformitate cu articolul 16 din acest regulament, normele „imperative” din legea instanței competente.

41. Corelarea acestor două dispoziții prin definiția noțiunii de „dispoziții imperative derogatorii” face obiectul unei jurisprudențe consacrate a Curții, instituită prin Hotărârile Unamar, ERGO Insurance și Gjensidige Baltic²⁶, precum și Da Silva Martins.

2. Cu privire la jurisprudența Curții referitoare la noțiunea de „dispoziții derogatorii obligatorii”, în sensul articolului 16 din Regulamentul Roma II

42. În cauza în care s-a pronunțat Hotărârea ERGO Insurance și Gjensidige Baltic, instanțele de trimitere urmăreau în esență să se stabilească modul în care trebuie interpretate Regulamentele Roma I și Roma II pentru a determina legea sau legile aplicabile în cadrul unei acțiuni în regres formulate de asiguratorul unui vehicul de tractare, care despăgubise victima unui accident cauzat

²¹ În această privință, considerentul (14) al Regulamentului Roma II enunță că „[acest] regulament prevede o normă generală, dar și norme speciale, iar în anumite cazuri, o «clauză derogatorie» care permite o excepție de la aceste norme atunci când este clar din toate circumstanțele cazului că fapta ilicită are în mod evident o legătură mai puternică cu o altă țară. Acest set de norme creează astfel un cadru flexibil al normelor privind conflictul de legi”. A se vedea de asemenea nota de subsol 37 din prezentele concluzii.

²² În ceea ce privește articolul 14 din Regulamentul Roma II, a se vedea Pacuła, K., *Wybór prawa a ochrona osób trzecich na tle rozporządzenia Rzym II*, Wolters Kluwer, Varșovia, 2024.

²³ A se vedea Propunerea de regulament al Parlamentului European și al Consiliului privind legea aplicabilă obligațiilor necontractuale („Roma II”) [COM(2003) 427 final], p. 12, precum și considerentul (16) al Regulamentului Roma II. A se vedea în special Francq, S., „Le règlement Rome II concernant la loi applicable aux obligations non contractuelles. Entre droit communautaire et droit international privé”, *Journal de droit européen*, 2008, p. 289-296.

²⁴ A se vedea în această privință punctul 47 din prezentele concluzii.

²⁵ A se vedea Francescakis, P., „Quelques précisions sur les lois d’application immédiate et leurs rapports avec les règles de conflits de lois”, *Revue critique de droit international privé*, 1966, p. 1 și urm. Pentru o opinie contrară mecanismului privind normele de aplicare imediată, a se vedea în special Heuzé, V., „Un avatar du pragmatisme juridique: la théorie des lois de police”, *Revue critique de droit international privé*, nr. 1, 2020, p. 31-60.

²⁶ Hotărârea din 21 ianuarie 2016 (C-359/14 și C-475/14, denumită în continuare „Hotărârea ERGO Insurance și Gjensidige Baltic”, EU:C:2016:40).

de conducătorul respectivului vehicul, împotriva asigurătorului remorcii tractate la momentul acelui accident. În acest context, Curtea a amintit că, în ceea ce privește domeniile de aplicare ale Regulamentelor Roma I și Roma II, noțiunile de „obligatie contractuală” și de „obligatie necontractuală” care figurează în cuprinsul acestora trebuie interpretate nu numai în mod autonom, făcându-se referire în principal la sistemul și la obiectivele regulamentelor respective, ci și ținând cont, astfel cum reiese din considerentul (7) al regulamentelor menționate, de *obiectivul coerenței* în aplicarea reciprocă a aceluiași regulamente²⁷.

43. În Hotărârea Da Silva Martins²⁸, în care Curtea a interpretat pentru prima dată articolul 16 din Regulamentul Roma II, aceasta a statuat, într-o primă etapă, întemeindu-se pe punctul 43 din Hotărârea ERGO Insurance și Gjensidige Baltic, că, întrucât cerința coerenței în aplicarea Regulamentelor Roma I și Roma II militează în favoarea unei armonizări în cea mai mare măsură posibilă a interpretării *noțiunilor identice din punct de vedere funcțional* utilizate de aceste două regulamente, trebuie să se considere că, independent de faptul că anumite versiuni lingvistice ale Regulamentului Roma II utilizează o terminologie diferită față de Regulamentul Roma I, „normele imperative derogatorii” în sensul articolului 16 din Regulamentul Roma II corespund definiției „normelor de aplicare imediată” în sensul articolului 9 din Regulamentul Roma I, astfel încât interpretarea acestei din urmă noțiuni de către Curte este valabilă și pentru cea a „normelor imperative derogatorii”, în sensul articolului 16 din Regulamentul Roma II²⁹. Amintim că articolul 9 alineatul (1) din Regulamentul Roma I definește norma de aplicare imediată ca fiind „o normă imperativă a cărei respectare este privită drept esențială de către o anumită țară pentru salvagardarea intereselor sale publice, precum organizarea politică, socială sau economică, în asemenea măsură încât aceste norme sunt aplicabile oricărei situații care intră în domeniul lor de aplicare, indiferent de legea aplicabilă contractului în temeiul acestui regulament”³⁰.

²⁷ Hotărârea ERGO Insurance și Gjensidige Baltic (punctul 43). Considerentul (7) al Regulamentului Roma II enunță că „[d]omeniul de aplicare material și dispozițiile prezentului regulament ar trebui să fie conforme cu Regulamentul (CE) nr. 44/2001 al Consiliului din 22 decembrie 2000 privind competența, recunoașterea și executarea hotărârilor în materie civilă și comercială [(JO 2001, L 12, p. 1, Ediție specială, 19/vol. 3, p. 74, denumit în continuare „Regulamentul Bruxelles I”)] și instrumentele privind legea aplicabilă obligațiilor contractuale”. În opinia noastră, considerentul (7) al Regulamentelor Roma I și Roma II constituie temeiul conceptului potrivit căruia noțiunile utilizate de legiuitorul Uniunii pentru a desemna domeniile de aplicare ale acestor două regulamente, al Regulamentului Bruxelles I [Regulamentul (UE) nr. 1215/2012 al Parlamentului European și al Consiliului din 12 decembrie 2012 privind competența judiciară, recunoașterea și executarea hotărârilor în materie civilă și comercială (JO 2012, L 351, p. 1, denumit în continuare „Regulamentul Bruxelles Ia”)], precum și al dispozițiilor acestora ar trebui interpretate în mod coerent; a se vedea Szpunar, M., „Droit international privé de l’Union: cohérence des champs d’application et/ou des solutions?”, *Revue critique de droit international privé*, 2018, p. 573.

²⁸ În cauza în care s-a pronunțat această hotărâre, litigiul principal opunea victima portugheză și o societate de asigurări spaniolă în legătură cu stabilirea legii aplicabile unei obligații de despăgubire rezultate dintr-un accident auto produs în Spania. Legislația spaniolă prevedea un termen de prescripție de un an, în timp ce acela prevăzut de legislația portugheză era de trei ani. Instanța de trimitere urmărea să afle printre altele dacă legislația portugheză „care [transpunea] în dreptul intern [Directiva 2009/103] și care [prevedea] că legea statului [...] de producere a accidentului [era] înlocuită de legea portugheză în măsura în care aceasta oferă o acoperire sporită are caracter imperativ, în sensul articolului 16 din Regulamentul Roma II”. Hotărârea Da Silva Martins (punctul 21).

²⁹ Hotărârea Da Silva Martins (punctul 28). Lipsa unei definiții a noțiunii de „dispoziții imperative derogatorii” în Regulamentul Roma II se explică în mod cert prin faptul că formularea articolului 16 din acest regulament s-a întemeiat pe articolul 7 alineatul (2) din Convenția privind legea aplicabilă obligațiilor contractuale, deschisă spre semnare la Roma la 19 iunie 1980 (JO 1980, L 266, p. 1, Ediție specială, JO 2007, L 347, p. 3, denumită în continuare „Convenția de la Roma”), Regulamentul Roma I fiind adoptat după Regulamentul Roma II. Această lacună a fost acoperită la puțin timp după aceea prin articolul 9 din Regulamentul Roma I; a se vedea în această privință Ho-Dac, M., „L’arrêt da Silva Martins de la Cour de justice de l’Union européenne, expression des «rapports de méthodes» dans l’ordre juridique européen”, *Revue trimestrielle de droit européen*, nr. 4, 2019, p. 869-882, în special punctul 10. Unii autori din doctrină au calificat drept „stângace” expresia „dispositions impératives dérogatoires” utilizată la articolul 16 din Regulamentul Roma II în versiunea lingvistică franceză în locul expresiei clasice „lois de police”, utilizată în considerentul (32) al acestui regulament; a se vedea Francq, S., și Jault-Seseke, F., „Les lois de police, une approche de droit comparé”, *Le règlement communautaire Rome I et le choix de loi dans les contrats internationaux*, Corneloup, S., și Joubert, S. (ed.), Lexis Nexis Litec, Paris, 2011, p. 357-393, în special p. 360.

³⁰ După cum am arătat deja în Concluziile noastre prezentate în cauza Nikiforidis (C-135/15, EU:C:2016:281, punctul 71), această definiție se inspiră din formularea utilizată în Hotărârea din 23 noiembrie 1999, Arblade și alții (C-369/96 și C-376/96, EU:C:1999:575, punctul 30), în care Curtea a examinat dispoziții ale dreptului muncii belgian care potrivit legii belgiene fuseseră calificate drept „lois de police et de sûreté [norme de ordine publică și de siguranță]”.

44. Referindu-se la Hotărârea Unamar³¹, într-o a doua etapă, Curtea a amintit că, în contextul Convenției de la Roma, aceasta subliniasse deja că excepția privind existența unei „norme de aplicare imediată” în sensul legislației statului membru vizat trebuie interpretată în mod strict³². În special, în ceea ce privește această interpretare, Curtea a statuat că, pentru a identifica o „normă imperativă derogatorie” în sensul articolului 16 din Regulamentul Roma II, instanța de trimitere trebuie să constate, pe baza unei *analize detaliate* a formulării, a economiei generale, a obiectivelor, precum și a contextului adoptării acestei norme, că are o asemenea importanță în ordinea juridică națională încât justifică îndepărtarea de legea aplicabilă, desemnată în temeiul articolului 4 din acest regulament³³. Mai precis, instanța de trimitere trebuie să identifice *motive deosebit de importante*, precum o atingere manifestă adusă dreptului la o cale de atac efectivă și la protecție jurisdicțională efectivă, care ar rezulta din aplicarea legii desemnate ca fiind aplicabilă în temeiul articolului 4 din regulamentul menționat³⁴.

45. În consecință, Curtea a statuat că o dispoziție națională precum cea în discuție în această cauză, care prevede că termenul de prescripție al acțiunii în despăgubire pentru prejudiciile rezultate dintr-un sinistru este de trei ani, nu poate fi considerată o normă imperativă derogatorie, în sensul articolului 16 din Regulamentul Roma II, cu excepția cazului în care instanța sesizată constată, pe baza unei analize detaliate a formulării, a economiei generale, a obiectivelor, precum și a contextului adoptării acestei norme, că are o asemenea importanță în ordinea juridică națională încât justifică îndepărtarea de legea aplicabilă, desemnată în temeiul articolului 4 din acest regulament³⁵.

46. Acestea fiind amintite, considerăm că este important să se arate că, în măsura în care, după cum am arătat deja, aplicarea unor dispoziții imperative derogatorii, în sensul articolului 16 din Regulamentul Roma II, are ca efect înlăturarea legii aplicabile în temeiul regulamentului menționat, prin derogare de la mecanismul instituit prin normele privind conflictul de legi prevăzute de acesta, instanța națională trebuie să recurgă la dispoziții imperative derogatorii, în sensul dispoziției respective, numai ca ultimă soluție.

³¹ A se vedea punctul 49 din această hotărâre. Amintim că Curtea a statuat în hotărârea menționată că articolul 3 și articolul 7 alineatul (2) din Convenția de la Roma trebuie interpretate în sensul că aplicarea legii unui stat membru al Uniunii Europene care oferă protecția minimă prevăzută de Directiva 86/653 a Consiliului din 18 decembrie 1986 privind coordonarea legislației statelor membre referitoare la agenții comerciali independenți (JO 1986, L 382, p. 17, Ediție specială, 06/vol. 1, p. 176), aleasă de părțile la un contract de agenție comercială, poate fi înlăturată de instanța sesizată, aflată în alt stat membru, în favoarea *lex fori* pentru un motiv întemeiat pe caracterul imperativ, în ordinea juridică a acestui din urmă stat membru, al normelor aplicabile situației agenților comerciali independenți numai dacă instanța sesizată constată pe baza unei analize detaliate că, în cadrul acestei transpuneri, legiuitorul statului forului a considerat că este esențial, în ordinea juridică vizată, să acorde agentului comercial o *protecție mai extinsă decât cea prevăzută de directiva menționată*, ținând seama în această privință de natura și de obiectul unor astfel de dispoziții imperative (punctul 52 și dispozitivul).

³² Hotărârea Da Silva Martins (punctul 29).

³³ Hotărârea Da Silva Martins (punctul 31).

³⁴ Hotărârea Da Silva Martins (punctul 34).

³⁵ Hotărârea Da Silva Martins (punctul 35 și dispozitivul).

47. Într-adevăr, în jurisprudența sa, Curtea a afirmat că obiectivul urmărit de Regulamentul Roma II constă în special, așa cum rezultă din considerentele (6)³⁶, (14)³⁷ și (16)³⁸, în garantarea *certitudinii privind dreptul aplicabil*, indiferent de țara în care este introdusă acțiunea, precum și în sporirea *previzibilității hotărârilor* judecătorești și în asigurarea unui echilibru rezonabil între interesele persoanei a cărei răspundere este invocată și cele ale persoanei care a suferit un prejudiciu³⁹.

48. În opinia noastră, Curtea a admis în mod implicit în jurisprudența sa privind definiția noțiunii de „dispoziții imperative derogatorii”, în sensul articolului 16 din Regulamentul Roma II, că calificarea unei dispoziții naționale drept „dispoziție imperativă derogatorie”, în sensul acestei dispoziții, nu poate fi o operațiune automată, ci impune o *examinare a circumstanțelor de fapt concrete* care să conducă la a considera aplicarea legii instanței competente ca fiind necesară pentru salvagardarea intereselor publice ale unei țări⁴⁰.

49. În această privință, nu numai că trebuie să rezulte dintr-o analiză detaliată că aplicarea unor dispoziții imperative derogatorii este necesară în ordinea juridică a instanței competente, dar este necesar și ca o asemenea aplicare să fie *mijlocul cel mai eficient de a atinge obiectivul urmărit*, și anume protejarea interesului statului. Dacă nu aceasta este situația și în măsura în care interesele publice ale statului pot fi de asemenea protejate, chiar mai bine protejate, prin aplicarea legii general aplicabile obligațiilor necontractuale în temeiul articolului 4 din Regulamentul Roma II, instanța de trimitere ar trebui să se abțină de la aplicarea mecanismului derogatoriu prevăzut la articolul 16 din acest regulament⁴¹.

50. În plus, subliniem un aspect important pentru aplicarea articolului 16 din Regulamentul Roma II, care nu reiese în mod evident din jurisprudența Curții, și anume importanța existenței unor legături suficient de strânse cu țara *lex fori*. Astfel, nu pot fi calificate *a priori* anumite norme drept „dispoziții imperative derogatorii” din moment ce această calificare depinde, în anumite cazuri, de împrejurările de fapt din care rezultă legături suficient de strânse cu țara instanței competente.

3. Cu privire la existența unor legături suficient de strânse cu țara *lex fori*

51. După cum se știe, din interpretarea articolului 16 din Regulamentul Roma II rezultă că legiuitorul Uniunii nu a menționat alte condiții care ar trebui îndeplinite pentru ca instanța sesizată să poată aplica dispozițiile imperative ale legii instanței competente prin derogare de la

³⁶ Considerentul (6) al Regulamentului Roma II enunță că „[p]entru buna funcționare a pieței interne este necesar ca normele statelor membre care reglementează conflictul de legi să desemneze aceeași lege națională, indiferent de țara căreia îi aparține instanța în fața căreia a fost depusă acțiunea, în scopul îmbunătățirii previzibilității rezultatului litigiilor, a certitudinii privind dreptul aplicabil și a liberei circulații a hotărârilor”.

³⁷ Considerentul (14) al Regulamentului Roma II enunță că „[c]erința de a asigura securitatea juridică și necesitatea de a face dreptate în cazuri individuale reprezintă elemente esențiale ale unui spațiu de justiție”. A se vedea de asemenea nota de subsol 21 din prezentele concluzii.

³⁸ Considerentul (16) al Regulamentului Roma II enunță că „[n]ormele uniforme ar trebui să sporească previzibilitatea hotărârilor judecătorești și ar asigura un echilibru rezonabil între interesele persoanei a cărei răspundere este invocată și cele ale persoanei care a suferit un prejudiciu. O legătură cu țara în care s-a produs prejudiciul direct (*lex loci damni*) creează un echilibru acceptabil între interesele persoanei a cărei răspundere este invocată și cele ale persoanei care a suferit prejudiciul și reflectă în același timp abordarea modernă asupra răspunderii civile și dezvoltarea sistemelor de răspundere obiectivă”.

³⁹ Hotărârea din 10 decembrie 2015, Lazar (C-350/14, EU:C:2015:802, punctul 29), și Hotărârea din 17 mai 2023, Fonds de Garantie des Victimes des Actes de Terrorisme et d’Autres Infractions (FGTI) (C-264/22, EU:C:2023:417, punctul 30).

⁴⁰ Cu privire la importanța pentru instanța sesizată de a examina circumstanțele de fapt concrete, a se vedea Concluziile noastre prezentate în cauza Nikiforidis (C-135/15, EU:C:2016:281, punctul 72).

⁴¹ Bonomi, A., „Article 9”, *Commentary on the Rome I Regulation*, Magnus, U. și Mankowski, P. (ed.), Verlag Dr. Otto Schmidt, Köln, 2017, vol. 22, p. 599-629, în special p. 626, punctul 85.

legea general aplicabilă. În special, nu se menționează necesitatea de a demonstra că situația respectivă prezintă o legătură strânsă cu țara instanței competente, legătură care ar justifica aplicarea excepțională a acestor dispoziții⁴². Totuși, după cum au subliniat anumiți autori din doctrină, această tăcere nu trebuie interpretată în sensul că pot fi aplicate dispoziții imperative derogatorii fără a ține seama de cerința unei legături strânse cu țara *lex fori*⁴³.

52. Astfel, ținând seama de faptul că aplicarea unor dispoziții imperative derogă de la aplicarea legii general aplicabile în temeiul Regulamentului Roma II, aceste dispoziții nu sunt de aplicare automată și instanțele naționale trebuie mai întâi să verifice dacă situația în discuție are legături strânse cu țara instanței competente⁴⁴. Cu alte cuvinte, mai ales în ceea ce privește dispozițiile care nu protejează exclusiv interesul public sau al statului, instanța poate utiliza articolul 16 din acest regulament numai dacă statul membru al instanței competente poate justifica interesul imperativ de a guverna situația respectivă⁴⁵.

53. În plus, a impune o legătură strânsă permite combaterea *forum shopping*. Acest fenomen riscă să se manifeste mai ales în împrejurările în discuție în cauza în care s-a pronunțat Hotărârea Inkreal⁴⁶.

54. Rezultă că nu este posibil să se califice *in abstracto* norme drept „dispoziții imperative derogatorii”, nici să se declare, tot *in abstracto*, dacă, în speță, trebuie să se utilizeze articolul 16 din Regulamentul Roma II. În special, în vederea aplicării acestei dispoziții, din toate împrejurările trebuie să rezulte că situația în discuție prezintă legături suficient de strânse cu țara *lex fori*.

55. Acestea fiind spuse, mai trebuie clarificate criteriile care permit calificarea normelor ce protejează drepturile individuale drept „dispoziții imperative derogatorii”, în sensul articolului 16 din Regulamentul Roma II coroborat cu considerentul (32) al acestuia.

4. Cu privire la criteriile care permit calificarea normelor ce protejează drepturile și libertățile individuale drept „dispoziții imperative derogatorii”, în sensul articolului 16 din Regulamentul Roma II

56. Subliniem, în primul rând, că definiția noțiunii de „dispoziții imperative derogatorii”, în sensul articolului 16 din Regulamentul Roma II, după cum rezultă din definiția noțiunii de „norme de aplicare imediată”, în sensul articolului 9 din Regulamentul Roma I, și din jurisprudența

⁴² A se vedea punctul 39 din prezentele concluzii.

⁴³ Wautelet, P., „Article 16”, *Commentary on the Rome II Regulation*, Magnus, U. și Mankowski, P. (ed.), Verlag Dr. Otto Schmidt, Köln, 2019, vol. 3, p. 549-566, în special punctele 48 și 49.

⁴⁴ A se vedea punctul 48 din prezentele concluzii.

⁴⁵ Cu privire la rolul proximității în aplicarea unor dispoziții imperative derogatorii și la jurisprudența citată în acestea, a se vedea Nuyts, A., „L'application des lois de police dans l'espace (Réflexions au départ du droit belge de la distribution commerciale et du droit communautaire)”, *Revue critique de droit international privé*, 1999, p. 50; Bonomi, A., „Overriding Mandatory Provisions in the Rome I Regulation on the Law Applicable to Contracts”, *Yearbook of Private International Law*, vol. X, SELP, 2008, p. 291 și urm., și Pacuła, K., „Przepisy wymuszające swoje zastosowanie jako instrument ochrony «strony słabszej» umowy ubezpieczenia”, *Problemy Prawa Prywatnego Międzynarodowego*, vol. 15, 2014, p. 38 și urm.

⁴⁶ Cu privire la problema dacă existența unei clauze atributive de competență constituie în sine un element de extraneitate suficient pentru a determina aplicarea articolului 25 alineatul (1) din Regulamentul Bruxelles Ia privind prorogarea de competență, a se vedea Hotărârea din 8 februarie 2024, Inkreal (C-566/22, EU:C:2024:123, punctul 39 și dispozitivul). În această hotărâre, Curtea a concluzionat că articolul 25 alineatul (1) din Regulamentul Bruxelles Ia se aplică unei convenții atributive de competență prin care părțile la un contract stabilesc în același stat membru convin cu privire la competența instanțelor din alt stat membru de soluționare a litigiilor survenite în legătură cu acest contract, chiar dacă contractul menționat nu prezintă nicio altă legătură cu acel alt stat membru.

consolidată a Curții prezentată mai sus⁴⁷, trebuie coroborată cu considerentul (32) al Regulamentului Roma II. Acest considerent prevede printre altele că „[c]onsiderațiile de interes public justifică acordarea posibilității instanțelor statelor membre de a aplica, în situații excepționale, anumite excepții justificate de rațiuni de ordine publică și de anumite dispoziții imperative derogatorii”⁴⁸.

57. Rezultă, în opinia noastră, din coroborarea acestei jurisprudențe cu considerentul (32) al Regulamentului Roma II că instanțele statelor membre pot recurge la mecanismul derogatoriu prevăzut la articolul 16 din regulamentul menționat în „situații excepționale”, atunci când consideră aplicarea *lex fori* „esențială” pe baza unor „considerații de interes public”. Cu alte cuvinte, considerațiile de interes public condiționează aplicarea dispozițiilor *lex fori* „a căror respectare este privită drept esențială” de către instanțele naționale. În special, considerentul (32) al regulamentului respectiv menționează că „aplicarea unei prevederi a legii desemnate de [același regulament], care ar avea efectul de a acorda daune interese noncompensatorii excesive cu caracter exemplificativ sau punitiv, poate fi considerată ca fiind contrară ordinii publice a instanței competente, în funcție de circumstanțele cazului și de ordinea juridică a statului membru în care este sesizată instanța”.

58. În al doilea rând, subliniem că protecția prevăzută la articolul 16 din Regulamentul Roma II nu privește în mod automat toate interesele publice ale unui stat. Pentru a intra în domeniul de aplicare al dispoziției menționate, aceste interese trebuie să fie atât de importante încât să afecteze în special organizarea politică, socială sau economică a statului în cauză⁴⁹. Prin urmare, este important să se stabilească dacă, în cadrul considerentului (32) al acestui regulament, referirea legiuitorului Uniunii la obiective de interes public trebuie interpretată *stricto sensu* sau dacă aceasta se poate extinde și la dispozițiile naționale care protejează interesele individuale. Această chestiune face obiectul unei dezbateri intense între autorii din doctrină în măsura în care frontiera dintre protecția intereselor colective și cea a intereselor individuale nu este ușor de identificat⁵⁰. Clarificarea acestei frontiere va aduce o contribuție decisivă la interpretarea autonomă a noțiunii de „dispoziții imperative derogatorii”, în sensul articolului 16 din regulamentul menționat. Astfel, posibilitatea de a proteja și interesele individuale ar trebui luată în considerare în cadrul interpretării articolului 16 din același regulament în lumina considerentului (32) al acestuia.

59. În opinia noastră, două argumente pledează în favoarea acestei interpretări.

60. Un prim argument este legat de interacțiunea dintre interesele colective și interesele individuale. Astfel, în domeniul răspunderii delictuale, normele pe care le instituie un stat membru pentru a proteja o categorie de persoane vătămate, modificând în special sarcina probei sau stabilind un prag minim de reparare, ar putea avea ca obiectiv principal restabilirea

⁴⁷ A se vedea punctul 38 și urm. din prezentele concluzii.

⁴⁸ A se vedea de asemenea considerentul (37) al Regulamentului Roma I. Cu privire la legătura strânsă dintre normele de aplicare imediată și „protecția ordinii publice”, a se vedea Concluziile noastre prezentate în cauza Nikiforidis (C-135/15, EU:C:2016:281, punctul 68 și urm.).

⁴⁹ Bonomi, A., „Article 9”, *Commentary on the Rome I Regulation*, op. cit., p. 626, punctul 84.

⁵⁰ În ceea ce privește dezbaterea doctrinară privind interpretarea considerentului (32) al Regulamentului Roma II, a se vedea în special Wautelet, P., „Article 16”, *Commentary on the Rome II Regulation*, op. cit., p. 554, punctul 15; Francq, S., și Jault-Seseke, F., „Les lois de police, une approche de droit comparé”, *Le règlement communautaire Rome I et le choix de loi dans les contrats internationaux*, op. cit., p. 360-371, și Pailler, L., „Conflit de lois: CJUE, 6e ch., 31 janv. 2019, aff. C-149/18, Agostinho da Silva Martins c/Dekra Claims Services Portugal SA.”, *Journal du droit international (Clunet)*, nr. 3, 2019, p. 890-894.

echilibrului dintre interesele concurente ale unor părți private. Indirect, acestea ar putea contribui așadar și la protejarea ordinii sociale și economice a statului membru prin reducerea impactului accidentelor asupra resurselor publice⁵¹.

61. În același sens, un al doilea argument ține de constatarea că considerentul (32) al Regulamentului Roma II menționează în special dispoziții referitoare la evaluarea reparației, ceea ce include, în consecință, posibilitatea ca această reparație să fie datorată între anumite categorii de persoane fizice. În această privință, trebuie să precizăm că, chiar dacă considerentul respectiv enunță că aplicarea unor astfel de dispoziții poate fi considerată „ca fiind contrară ordinii publice a instanței competente”, fără a menționa și mecanismul privind normele de aplicare imediată, situația este aceeași, în opinia noastră, în ceea ce privește acest din urmă mecanism.

62. În aceste împrejurări, considerăm că dispozițiile prin care se urmărește în primul rând protecția drepturilor și libertăților individuale pot fi calificate drept „derogatorii”, în sensul articolului 16 din Regulamentul Roma II, dacă, dincolo de faptul că aceste dispoziții conciliază interese individuale, este dovedită *existența unei legături suficiente cu interesele publice considerate esențiale în cadrul ordinii juridice a statului în cauză*.

63. În această privință, în al treilea rând, considerăm că este important să arătăm, asemenea guvernului german, că protecția specială conferită de o dispoziție imperativă derogatorie ar trebui să fie expresia necesară a principiilor juridice fundamentale.

64. Este, desigur, adevărat că normelor prevăzute de state pentru a proteja anumite categorii de drepturi individuale, precum dreptul de a obține daune interese pentru victimele infracțiunilor sau accidentelor rutiere, li s-ar putea atribui, în cadrul unei anumite ordini juridice naționale, o asemenea importanță încât să fie considerate principii juridice fundamentale, din care principiul echității ar face de asemenea parte.

65. În speță, instanța de trimitere arată că principiul unei reparații echitabile prevăzut la articolul 52 din ZZD constituie un principiu fundamental al dreptului bulgar, principiul echității făcând parte din ordinea publică a statului. După cum am arătat deja, această instanță a constatat însă că jurisprudența instanțelor bulgare este divergentă cu privire la aspectul dacă articolul 52 din ZZD, ce ar presupune că nu numai suferințele care au cauzat o daună patologică, ci toate suferințele suportate, ar putea face obiectul unei astfel de reparații, constituie o dispoziție imperativă derogatorie, în sensul articolului 16 din Regulamentul Roma II, ceea ce ar conduce, în litigiul principal, la excluderea dreptului german⁵². Împrejurarea că această jurisprudență a instanțelor bulgare este, după cum arată instanța de trimitere, divergentă ne determină, la prima vedere, să avem îndoieli cu privire la faptul că principiul echității este un principiu fundamental al ordinii juridice bulgare. Este însă de competența instanței respective să verifice acest aspect.

66. În orice caz, trebuie să subliniem, în al patrulea și ultimul rând, că, în cadrul aplicării articolului 16 din Regulamentul Roma II coroborat cu considerentul (32) al acestuia, posibilitatea de a recurge la dispoziții imperative derogatorii pentru a proteja atât interesele colective, cât și pe cele individuale trebuie corelată cu dreptul material al Uniunii, care poate constitui legea aplicabilă în temeiul articolului 4 din acest regulament.

⁵¹ Wautelet, P., „Article 16”, *Commentary on the Rome II Regulation*, op. cit., p. 554, punctele 15 și 16.

⁵² A se vedea punctul 33 din prezentele concluzii.

67. În Hotărârea HUK-COBURG I, Curtea a considerat că Directiva 2009/103 nu se opune în principiu unei reglementări naționale care stabilește criterii obligatorii pentru determinarea prejudiciilor morale ce pot fi reparate. Prin urmare, aceasta a statuat că directiva menționată nu se opune unei reglementări naționale care subordonează repararea *de către asigurătorul de răspundere civilă* auto a prejudiciului moral suferit de membrii de familie apropiați ai victimelor accidentelor rutiere condiției ca acest prejudiciu să fi cauzat o daună patologică unor asemenea membri de familie apropiați⁵³. În consecință, Curtea a declarat că o legislație națională aplicabilă în temeiul articolului 4 din Regulamentul Roma II, dispoziție națională care transpune în dreptul național Directiva 2009/103⁵⁴, este conformă cu această directivă cu condiția de a prevedea un criteriu de reparare echitabilă a prejudiciului moral.

68. În asemenea împrejurări, în care Directiva 2009/103 prevede sume minime asigurate prin asigurarea obligatorie, luarea în considerare a *lex fori*, în special în cazul în care aceasta prevede sume asigurate superioare, va putea fi avută în vedere numai dacă protecția care este considerată esențială pentru salvagardarea intereselor publice ale statului instanței competente, în sensul articolului 16 din Regulamentul Roma II, este considerată, în cadrul ordinii juridice a acestui stat, *ca depășind standardele minime asigurate de dreptul Uniunii*, independent de ceea ce prevede legislația celorlalte state membre.

69. Cu toate acestea, după cum reiese și din Hotărârea HUK-COBURG I, *obligatia de acoperire* de asigurarea de răspundere civilă a pagubelor produse de autovehicule unor terți este distinctă de întinderea despăgubirii pentru aceste pagube în temeiul răspunderii civile a asiguratului. Într-adevăr, în timp ce prima este definită și garantată de reglementarea Uniunii, cea de a doua este reglementată în esență de dreptul național. Curtea precizează că, din obiectul Directivei 2009/103 și din cuprinsul său rezultă astfel că aceasta, similar directivelor pe care le codifică, nu urmărește să armonizeze regimurile de răspundere civilă ale statelor membre și că, în stadiul actual al dreptului Uniunii, acestea din urmă rămân libere să determine regimul de răspundere civilă aplicabil accidentelor rezultate din circulația autovehiculelor⁵⁵. În consecință, și având în vedere printre altele articolul 1 punctul 2 din Directiva 2009/103, Curtea a considerat că, în stadiul actual al dreptului Uniunii, statele membre rămân în principiu libere să determine în special care sunt daunele cauzate de autovehicule ce trebuie în mod obligatoriu să facă obiectul unei despăgubiri, întinderea dreptului la despăgubire și persoanele care trebuie să aibă dreptul la aceasta⁵⁶.

70. În prezenta cauză, legea aplicabilă în temeiul articolului 4 din Regulamentul Roma II și care ar urma să fie înlăturată în favoarea legii instanței competente, aplicabilă în temeiul articolului 16 din regulamentul menționat, ține de dreptul material al răspunderii civile la care face trimitere Directiva 2009/103⁵⁷.

⁵³ Hotărârea HUK-COBURG I (punctul 51 și dispozitiv).

⁵⁴ După cum am arătat deja, legislația națională în discuție în acea cauză era aceeași cu cea în discuție în speță.

⁵⁵ Hotărârea HUK-COBURG I (punctele 35 și 36). Reiese printre altele din cuprinsul punctului 48 din această hotărâre că Directiva 2009/103 nu impune statelor membre alegerea unui regim de răspundere civilă în special pentru a stabili întinderea dreptului victimei la o despăgubire în temeiul răspunderii civile a asiguratului.

⁵⁶ Hotărârea HUK-COBURG I (punctul 37).

⁵⁷ În cazul ipotetic în care legislația aplicabilă în temeiul articolului 4 din Regulamentul Roma II ar intra sub incidența Directivei 2009/103, ar trebui să se constate, pentru a înlătura aplicarea sa în favoarea *lex fori* pentru un motiv întemeiat pe caracterul imperativ al dispozițiilor acesteia, în ordinea juridică a instanței competente, pe baza unei analize detaliate a dispozițiilor menționate, că, în cadrul transpunerii Directivei 2009/103, legiuitorul statului forului a considerat că este esențial, în ordinea sa juridică, să acorde membrilor de familie apropiați ai victimei unui accident rutier „o protecție mai extinsă decât cea prevăzută de directiva menționată, ținând seama în această privință de natura și de obiectul [acestei dispoziții considerate imperative]”. A se vedea în acest sens Hotărârea Unamar (punctele 50-52) și Hotărârea Da Silva Martins (punctul 30).

V. Concluzie

71. Având în vedere considerațiile care precedă, propunem Curții să răspundă la întrebarea preliminară adresată de Varhoven kasatsionen sad (Curtea Supremă de Casație, Bulgaria) după cum urmează:

Articolul 16 din Regulamentul (CE) nr. 864/2007 al Parlamentului European și al Consiliului din 11 iulie 2007 privind legea aplicabilă obligațiilor necontractuale („Roma II”)

trebuie interpretat în sensul că

se opune ca o dispoziție națională precum cea în discuție în litigiul principal, care prevede drept criteriu pentru stabilirea reparării prejudiciului moral suferit de membrii de familie apropiați ai unei persoane decedate într-un accident rutier aplicarea unui principiu fundamental al dreptului unui stat membru, precum principiul echității, să poată fi considerată o dispoziție imperativă derogatorie în sensul acestui articol, cu excepția cazului în care instanța sesizată constată, pe baza existenței unor legături suficient de strânse cu țara instanței competente și a unei analize detaliate a formulării, a economiei generale, a obiectivelor, precum și a contextului adoptării acestei dispoziții, că are o asemenea importanță în ordinea juridică națională încât justifică îndepărtarea de legea aplicabilă, desemnată în temeiul articolului 4 din regulamentul menționat.